

„My chtěli základními právy toliko toho dovésti,
aby budoucně každý občan v Rakousku cítil,
že je člověkem.“

FRANTIŠEK LADISLAV RIEGER (1818–1903)

František Ladislav Rieger, semilský rodák, původem z mlynářské rodiny, se stal výraznou osobností české společnosti 19. století, o čemž koneckonců svědčí i dobově užívané oslovení „vůdce národa“. Zůstal symbolem tehdejší české politiky, angažoval se snad ve všech důležitých spolcích a projektech spjatých s českou společností. Spjat byl po dlouhá léta i s Maticí českou. Přihlásil se do ní hned, když se jako student dostal do Prahy (1834) a počítalo se s ním jako s významnou organizační i autorskou osobností i tehdy, když po roce 1848 pobýval v zahraničí. Samozřejmě měl být oporou pro své národohospodářské znalosti při chystané (a v této době ještě nerealizované) encyklopedii, Matici české také předložil po svém návratu z ciziny začátkem padesátých let svůj spis, který měl být spisem habilitačním, *Průmysl a postup výroby jeho v působení svém k blahobytu a svobodě lidu, zvláště tříd pracujících*. Matice česká byla tehdy ve svízelné situaci, neměla schválené stanovy, obávala se úřední perzekuce, nad její činností byl nařízen úřední dohled, byla tedy velmi zranitelná. Vydání knihy se na léta protáhlo, nedůvěru úřadů totiž vzbuzovala nejen „revoluční“ minulost F. L. Riegera, ale i samotný název publikace, v němž vadilo přirozené slovo „svoboda“. Po uvolnění společenských poměrů, v roce 1861, se Rieger dostal do vedení naší instituce, pracoval v různých komisích, které Matice česká ustavila, jednou z nich byla i komise projednávající další obsahové zaměření *Časopisu Národního muzea*. Měl důvěru veřejnosti, a proto se stal i zprostředkovatelem různých darů, které byly Matici české adresovány.¹

Matice česká se rozhodla v roce 2018, kdy byla medializována celá řada „kulatých osmičkových“ výročí, věnovat svůj jarní cyklus přednášek právě Riegrovi. Uplynulo 200 let od jeho narození, ale především bylo možné prostřednictvím jeho osobnosti připomenout také události roku 1848 a hodnoty, které tato revoluce přinesla. V tomto cyklu vystoupili PhDr. Luboš Velek, Ph.D., ředitel Masarykova ústavu-Archivu AV ČR,

prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc. z Ústavu hospodářských a sociálních dějin Univerzity Karlovy a PhDr. Milan Vojáček, Ph.D., z Národního archivu. F. L. Riegrovi věnujeme také letošní Maticí listy. PaedDr. Jan Luštinec připravil edici dopisů Jana hraběte Harracha Riegrovi a upozornil tak na dlouholetou, vlivnou a Národnímu muzeu i Matici české prospěšnou osobnost majitele podkrkonošských panství. Do nitra Riegrovy rodiny i rodiny jeho tchána Františka Palackého pak nahlízíme díky stati Mgr. Dany Přenosilové, která i s bohatou obrazovou dokumentací představila oděvy z rodinné „riegrovské“ pozůstalosti.

V době, kdy budou vycházet letošní *Maticí listy*, bude ovšem blíže než k výročí jara 1848 k jinému datu, spjatému s Riegrovou politickou činností, totiž k jeho aktivitám na kroměřížském sněmu. Proto na ně v těchto řádcích upozorníme.

Revoluce na jaře 1848 zasáhla téměř celou Evropu, nevyhnula se ani habsburské monarchii a českým zemím. Změny se promítly do všech sfér života – politických, sociálních, hospodářských a mentálních. V této revoluci získalo obyvatelstvo šanci, že se bude moci podílet na správě veřejných věcí. Hlavním heslem doby byla konstituce, omezení panovnické moci jasnými, předem danými pravidly, a tisková svoboda, kterou mnozí považovali za nejlepší zbraň v boji se starými pořádky i novými nešvary.

Zatímco symbolem tehdejší české žurnalistiky se stal Karel Havlíček, Rieger, jeho politický souputník, se stal symbolem tehdejší české politiky. Byl pro tuto sféru života mimořádně dobře připraven i vybaven. Vystudoval práva, zajímal se o národní hospodářství. Měl organizační i diplomatické schopnosti a také zkušenosti z předešlého úspěšného veřejného působení v české vlastenecké společnosti. Imponoval mužným zjevem, rozsáhlými znalostmi i řečnickými schopnostmi: dokázal totiž mluvit věcně, zvučně, spatra i dlouho, dokázal s hlasem pracovat tak, aby udržel pozornost svých posluchačů.² Právě jako skvělý řečník se Rieger prezentoval od samotného počátku svého působení v rakouském ústavodárném parlamentu od léta 1848.³

¹ Blíže TIEFTRUNK, Karel. *Dějiny Matice české*. Praha 1881, passim.

² Podrobněji viz ŘEPA, Milan. F. L. Rieger jako řečník. In: *František Ladislav Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století. Sborník referátů z vědecké konference konané 25. a 26. dubna 2003 v Semilech*. Semily: Státní okresní archiv, 2003, s. 140–145.

³ Dne 16. května 1848 prohlásil císař Ferdinand V. svolávaný říšský sněm za ústavodárný. Proběhly volby a na jejich základě byl sněm ve Vídni dne 22. července 1848 zahájený.

Po novém vzplanutí revoluce ve Vídni začátkem října bylo jednání sněmu přerušeno a posléze bylo rozhodnuto, že se bude jednat v moravské Kroměříži. A zde bylo jednání zahájeno 22. listopadu. Dne 2. prosince došlo k další významné změně, císař Ferdinand abdikoval a trůn postoupil svému synovci, sotva osmnáctiletému Františku Josefu I. Ten na rozdíl od „konstitučního“ císaře Ferdinanda už nastupoval jako císař „z Boží milosti“.

F. L. Rieger vystupoval na kroměřížském sněmu poměrně často. Jeho řeč zde pronesená a věnovaná prvnímu paragrafu chystané ústavy „o lidu jako zdroji veškeré moci“ byla pak jedním z vrcholů celého parlamentního jednání. Rieger svou řečí tehdy uzavíral diskuse o tomto prvním paragrafu ústavy. Obracel se zejména na své konzervativní oponenty v sále. Jeho řeč byla inspirovaná především francouzskými a americkými liberálními idejemi a měla velký ohlas v domácím prostředí i v zahraničí.

„Původ všeliké moci, všeho panství, pokud je po právu, spočívá jedině ve vůli svobodného člověka, a spočívá také ve státě jen ve vůli svobodných národů, která se původně projevila buď ve svobodné volbě anebo v mlčenlivém uznávání za vůdce toho, který se osvědčil v radě nejmoudřejším, v boji nejstatečnějším. Moc, pánové, není důvodem práva, kdož se odvolává jen k moci, ten přiznává tím samým, že je dovoleno opřít se mu zase moci a tudíž možná to právo jeho v každou chvíli opět mu odejmouti. Panovník, který se odvolává jen ke své moci, je despota; panovník, který spoléhá na vůli svých národů, jež nese vůle veškerenstva lidu, je pravý, svobodný panovník.“⁴

Celý návrh základních práv přednesl Rieger, protože pracoval jako člen ústavního výboru v komisi pověřené vyhotovením úvodní části o základních občanských právech ovšem již 4. ledna. Přítomný ministr vnitra Franz Stadion tehdy odmítl právě první výše zmíněný ústavní článek vytyčující zásadu, že všechna moc pochází z lidu. Argumentoval, že odporuje principům, na nichž je založena dědičná monarchie. Dokonce naznačil, jak píše ve své práci Robert Sak, „že se Riegrovo stanovisko může stát pro vládu záminkou, aby parlament zlikvidovala. Rieger v této situaci dokázal vyjednávat a získávat pro své stanovisko širší podporu.“ V následné všeobecné rozpravě pak Rieger prohlásil: „My chtěli základními právy toliko toho dovésti, aby budoucně každý občan v Rakousku cítil, že je člověkem.“⁵

Ve středu 10. ledna sněmovna začala znovu jednat. Dva poslanci tehdy doporučovali od projednávání tohoto paragrafu upustit. Panovalo napětí. Rieger pozvedl hlas znovu, rozporoval znovu Stadionovu argumentaci: „... pravili nám, že zásada tato odporuje dějům posledních dnů; mocnář jsa do té doby v neomezeném, plném držení všech panovnických práv, postoupil prý částku jich dobrovolně lidu; lid že teda moc svou obdržel od mocnáře. Ano, pánové, dalek jsem toho, abych spouštěl z oka povinnost vděčnosti k dobrovitěmu našemu mocnáři; vím, že císař Ferdinand dobrovolně rozdělil plnost moci své se svými národy, ba že to učinil, nejsa k tomu donucen přemocí nějakou! Proto přece však nevěřím, že bychom k tomu nebyli mívali práva. Či mohli byste si mysliti skutečně a doopravdy, že jsme nikdy neměli práva požadovati svobody tisku a práva ke spolčování se? Že jsme nikdy neměli práva požadovati účastenství v moci zákono-

dárné? Již vidíte, pánové, že ony dary nejsou pouhými dary: stalo se tu toliko uznání nepopíratelných práv lidu!“⁶

Obracel se i na ony „opatrné“ poslance a jejich sympatizanty: „Pánové, proč nemáme, proč nechceme vysloviti pravdu, kterou všichni nosíme v srdcích, o které jsme, mohu to říci, skoro všichni přesvědčeni? Jestli ji nevyslovíme, pak pánové, jsme pokrytcové, neboť nemluvíme pravdu. Pakli ji vyslovíme a ona bude vyškvrnuta a koruna ji nepotvrdí, nuže, pánové, pravda zůstane přece neotřesenou a my jsme vykonali svoji povinnost vysloviti ji. Pakli toho neučiníme, pak budeme nositi v nitru svém vzpouru proti ústavě, kteráž neobsahuje, co naše přesvědčení žádalo: my pak stále a stále budeme nositi revoluci v srdcích svých. Máme-liž, pánové, zamlčeti pravdu tuto, máme-liž jednati proti přesvědčení svému, máme-liž utvořiti ústavu servilní z pouhé bázně, že budeme rozpuštěni? Což se nám, pánové, po rozpuštění může přihoditi horšího, nežli že bychom dostali ústavu nesvodomyšlnou – veřejně oktrojovanou na místo tajně oktrojované! Věc zůstane stejná! My neučiníme jako onen malomyslný, který jen ze strachu, že by snad mohl býti zastřelen, sám si život vzal. Máme-liž dostati ústavu nesvodobmyslnou, máme-liž dostati ústavu, která nesouhlasí s naším přesvědčením, je-li takový úmysl koruny, pak nechť raději koruna ústavu udělá sama, pak nechť také koruna a ministerstvo odpovědnost za ni před národy rakouskými vezme na sebe. My však nechceme ani cizím peřím se zdobiti, aniž jména svá propůjčiti ke stvůře cizí. Je-li nám tak souzeno, nuže, nechť nás ten osud potká! Nemá-li již více sněm říšský pravé přesvědčení své svobodné moci vyslovovati, tož lépe jest mu, aby byl rozpuštěn, lépe jest, aby byl zabít před celým světem a veřejně pochován, než aby byl zbaven důvěry lidu porušením a vlivem cizím anebo poplacenými novinami otráven.“⁷

Tato řeč nebyla ještě posledním Riegrovým vystoupením v Kroměříži. Dne 24. ledna obhajoval paragraf stanovící obecné zásady pro soudnictví, kdy plédoval pro veřejnost jednání a pro svobodu tisku. Později se zasadil o to, aby byl zrušen trest smrti a své poslední projevy věnoval náboženské svobodě, kdy vyvracel obavy z toho, že odloučení církve od státu bude znamenat pokles zbožnosti. Ústavu ale poslanci již nedokončili. Obavy, které Rieger vyslovil 10. ledna, se naplnily o dva měsíce později. Dne 4. března byla vyhlášena tzv. oktrojovaná (Stadionova) ústava a dne 7. března 1849 byl sněm rozpuštěn.

Březnové vyhlášení oktrojírky, která ale stejně nikdy nevešla v platnost, může být vnímáno jako jedno z dat, kdy byla revoluce poražena. Zůstalo dnes událostí neslavenou, ale připomenutí si zaslouží i jako doklad strategie moci tehdejší prosazující se vládnoucí vídeňské garnitury. Do zapomnění by pak především neměla zapadnout přesvědčivá Riegrova řeč z 10. ledna, z níž tu mohly být připomenuty jen některé pasáže. Jadrně tehdejší Riegrovo vystoupení charakterizoval jeden z pamětníků Josef Ladislav Turnovský: „Mladý Lýgr sotva kdy ve svém mlýně bude obilí mlít, když umí pánům ministrům tak pořádně namlít jako v Kroměříži.“⁸

doc. PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc.

⁴ Cituji podle ZNOJ, Milan – HAVRÁNEK, Jan – SEKERA, Martin (edd.). *Český liberalismus. Texty a osobnosti*. Praha: Torst, 1995, s. 138.

⁵ SAK, Robert, *Rieger. Příběh Čecha devatenáctého věku*. Semily: Městský úřad, 1993, s. 102.

⁶ Cituji podle ZNOJ – HAVRÁNEK – SEKERA 1995, s. 139.

⁷ Tamtéž, s. 142.

⁸ Cituji podle TRAUB, Hugo. *Fr. L. Rieger*. Praha 1922, s. 46–47.